

Inga Floto

En moderne død

Guillotinen og fremkomsten af en moderne dødsopfattelse

Inden for den arkæologiske videnskab spiller fortolkninger af gravskikke en vigtig rolle. Nye begravelsesformer indikerer nye kulturimpulser, religiøse ændringer, måske samfundsomvæltninger eller ligefrem erobring og indvandring. Samme centrale betydning i fortolkningen af den historiske udvikling tillægges forholdet til døden normalt ikke inden for den historiske videnskab. Rent faktisk synes det længe at have været et ret så perifert emne, der først for alvor blev introduceret som et seriøst historisk forskningsobjekt med Philippe Ariès' og Michel Vovelles store arbejder fra 1970'erne.¹ Disse værker afslørede til gengæld, at menneskets holdning til døden har gennemgået store ændringer også i historisk tid og inden for samme kristne kulturkreds. Ofte er forandringerne foregået langsomt og umærkeligt over mange generationer, men ikke altid. Hvis man forestiller sig, at et hold arkæologer om tusind år, hvor alt skriftligt materiale for længst er gået til grunde i krig og ødelæggelse, foretager omfattende udgravninger i Frankrig, forekommer det sandsynligt, at de ville finde forskellige træ- og metalgenstande, som det ved kløgt og snilde ville lykkes dem at samle til en række ensartede maskiner af særlig art. I samme arkæologiske lag ville de finde begravelser, hvor ligene ville have et særligt udseende, idet krop og hoved ville være adskilt. En genial sammentænkning af de to fundtyper ville resultere i den konklusion, at for cirka 1200 år siden satte en ny opfattelse af døden sig igennem i Frankrig på så brat og voldsom vis, at det utvivlsomt måtte hænge sammen med en større samfundsomvæltning, og de ville ikke tage fejl: Guillotinen er selve symbolet på den franske revolution.²

Ændringer i et samfunds forhold til døden kan vise sig på mange måder, herunder i forandringen af de metoder der bringes i anvendelse ved henrettelsen af forbrydere. Det følgende er et forsøg på at læse de moderne henrettelsesformers fremkomst – dødsstraffens modernisering – ind i en sammenhæng, der belyser gennemslaget af en moderne opfattelse af døden.³

INGA FLOTO

I en ganske kort artikel, "The Pornography of Death", i tidsskriftet *Encounter* rettede den britiske antropolog, Geoffrey Gorer, i 1955 søgelyset mod den moderne tabuisering af *den naturlige død*.⁴ Han påpegede indledningsvis, at alle samfund har tabubelagte områder. I det 19. århundrede var seksualiteten et sådant område, og pornografien var en følge af dette tabu. Den var et felt, hvor de forbudte fantasier kunne finde afløb. Gorer mente nu at kunne iagttage en mærkbar, men hidtil upåagtet ændring i det sociale snerperi i det 20. århundrede. Seksualiteten var blevet mere og mere "nævnelig", mens døden *som en naturlig proces* til gengæld var blevet mere og mere unævnelig samtidig med, at den voldelige død spillede en stadig større rolle i de fantasier, der kom til udtryk i massemedierne. Den dyrkelse og udpensling af den voldsomme død, som han fandt i tidens kriminalromaner, westerns, science fiction, tegneserier m.m., var efter hans opfattelse udtryk for en pornografisk tilgang til døden, en sansepirring løsrevet fra enhver social og psykologisk kontekst, i en situation hvor den naturlige død var blevet tabu. "Forfaldets og forrådnelsens naturlige processer er blevet forargelige, ligeså forargelige som fødsels og samlejets naturlige processer var det for hundrede år siden". Den umiddelbare årsag til denne ændring i forholdet til døden fandt han i den simple kendsgerning, at i løbet af første halvdel af det 20. århundrede havde hygiejnens og lægevidenskabens fremskridt bevirket, at dødslejer ikke mere var dagligdags begivenheder i hjemmene. Men på et dybere plan så han en klar sammenhæng mellem dødstabu og sækularisering. Opgivelsen af troen på sjælens frelse, kødets opstandelse og det evige liv får som konsekvens, at døden og den fysiske tilintetgørelse simpelt hen bliver for frygtelig at tænke på endsige tale om. Gorers artikel synes at have ramt plet, den gav i hvert fald anledning til et formeligt boom i dødsstudier inden for sociologi, antropologi og psykologi og bragte også inspiration til historievidenskaben.⁵

Philippe Ariès relaterede sig eksplicit til Gorer, da han betegnede den moderne dødsopfattelse som *den forbudte død*. Han skrev i en lille introduktion fra 1974 om sine resultater: "I løbet af den lange periode, som vi nu har dækket – fra den tidlige Middelalder til midten af det 19. århundrede – har holdningen til døden ændret sig, men så langsomt, at samtiden ikke bemærkede det. Men i de sidste 30–40 år har vi været vidne til en brutal omvæltning af de traditionelle ideer og følelser; så brutal, at den ikke har kunnet undgå at gøre indtryk på sociologer og andre videnskabsmænd. Der er i virkeligheden tale om et fænomen uden lige. Døden, der tidligere var så nærværende og fortrolig, er i dag ved at blive udvisket og forsvinde. Den bliver skændig og genstand for et forbud".⁶ Man kan imidlertid i

Ariès' egen fremstilling spore denne udvikling længere tilbage i tiden. *Den forbudte død* udgør fjerde del af dødens historie, som Ariès ser den:

Den første, som både er den ældste, den mest almindelige og den, som har holdt sig længst, er den fortrolige resignation over for artens kollektive skæbne og kan sammenfattes i denne sætning: *Et moriemur*, og vi skal alle dø. Den anden, som dukker op i det 12. århundrede, er udtryk for den betydning, som man altid i nyere tid har tillagt sin egen eksistens, og kan omskrives med udtrykket: *egendøden*. Fra og med det 18. århundrede forsøger mennesket i de vestlige samfund at give døden en ny betydning. Det forherliger den, dramatiserer den og ønsker, at den skal være gribende og gøre indtryk. Men samtidig er mennesket allerede mindre optaget af sin egen død, og den romantiske, retoriske død er først og fremmest *den andens død*.⁷

Ariès skriver også om udviklingen i tiden mellem det 16. og det 18. århundrede, som den kommer til udtryk i kunst og litteratur, at ”fra nu af betyder døden et brud”, og han understreger, at ”denne idé om et brud er noget fuldstændig nyt”.⁸ I denne sammenhæng fremdrager han endvidere Michel Vovelles undersøgelse af franske testamenter, hvori denne kunne påvise, at der i anden halvdel af det 18. århundrede indtrådte en afgørende ændring i testamenternes udformning, de blev fuldstændig verdsliggjort: ”De fromme klausuler, udvælgelserne af gravsteder, sjælemesserne og almisserne forsvandt, og testamentet blev reduceret til det, det er i dag, et retsdokument om fordeling af en formue”.⁹ Den engelske historiker, John McManners, der har undersøgt den franske oplysningstids forhold til døden, fremhæver også sækulariseringsaspektet, som det kom til udtryk i tidens voldsomme debatter mellem klerikale og anti-klerikale om det katolske dødsritual.¹⁰ Det var også i denne periode, at sundhedsreformatorer rejste kravet om begravelsespladsernes udflytning fra bymidten og dermed gav anledning til den første symbolske forkastelse af fællesskabet mellem de levende og de døde.¹¹ I det 18. århundrede kan man altså placere opkomsten af flere elementer, der er centrale i den moderne dødsopfattelse: Afvisningen af døden (det er ikke min død, men en andens), en død, der ikke opfattes som en naturlig afslutning på livet, men – i en sækular verden – som et brud. Det er i denne situation, hvor en ny opfattelse af døden er i støbeskeen, at guillotinen ser dagens lys.

Strafferetten udgjorde et centralt element i Oplysningstidens kritik af den herskende politiske orden. Montesquieu og de franske encyclopædister var blandt bevægelsens åndelige fædre, men det var en ung italiener ved navn Cesare Beccaria, der kom til at levere dens mest indflydelsesrige

INGA FLOTO

kampskrift. *Dei delitti e della pene* udkom i 1764. Bogen var en kortfattet og konsekvent opsummering af væsentlige sider af Oplysningstidens strafferetstænkning og blev hurtigt oversat til de fleste europæiske sprog, til fransk allerede i 1765, til dansk dog først i 1795 med titlen *Om Forbrydelser og Straffe*.¹² Samfundskontrakten var det bærende element i Beccarias tænkning. Med udgangspunkt i denne og i det af den afledte relative retfærdighedsbegreb gennemførte han gennem hele bogen en rent sækular og rent rationel argumentation for en straffelovsrevision, baseret på principper som effektivitet, hensigtsmæssighed og nytteværdi. Straffens formål var den effektive afskrækkelse, og han var modstander af både tortur og dødsstraf, fordi ingen af delene tjente noget formål, der ikke kunne opnås mere effektivt på anden vis. Andre reformtilhængere klædte deres argumenter i mere humanitære gevanter, og i slutningen af århundredet begyndte ideen om forbryderens forbedring at vinde indpas, inspireret af angelsaksiske reformatorer med rod i den liberale teologi. Det moderne fængsel blev en mulighed, og vejen var banet for et vældigt omslag i straffenes historie.¹³

Den store europæiske strafferetsdebat i sidste halvdel af det 18. århundrede resulterede i omfattende strafferetsreformer i alle lande, selv om reformerne slog igennem med forskellig hastighed. Et straffesystem, der var baseret på pinefulde og lemlæstende korporlige straffe, blev i løbet af første halvdel af det 19. århundrede afløst af et straffesystem, der var baseret på indespærring. Straffens formål blev ikke mere opfattet som alene afskrækkelse, gengældelse og soning, men også som forbedring, og fængslet overtog skafottets plads som straffens ikon. Disse omfattende ændringer i strafferetten er en del af den moderniseringsproces, de europæiske samfund gennemløb i denne periode. Rationalet bag den nye strafferechtsopfattelse var effektivisering, rationalisering og nytteværdi, og reformerne blev samtidig begrundet med humanitære argumenter. Afskaffelsen af torturen blev reformatorernes mærkesag. Dødsstraffen har dog en noget tvetydig placering i denne udvikling, den blev nemlig ikke afskaffet, som man kunne have forventet, hvis det var forbedring, der nu skulle være straffens fremmeste mål, men den blev moderniseret og dens anvendelsesområde indskrænket. Guillotinen er netop udtryk for en sådan modernisering, det er en henrettelsesmaskine, der leverer en hurtig, sikker, ensartet, effektiv – og formodentlig smertefri død.¹⁴

Netop den smertefri død var et væsentligt humanitært argument for maskinens indførelse. Det var den franske læge Joseph-Ignace Guillotin, professor i anatomi, fysiologi og patologi ved det medicinske fakultet i Paris og medlem af nationalforsamlingen, der i 1789 fremførte forslaget

om en ”simpel mekanisme” til henrettelse af forbrydere. I december 1789 åbnede nationalforsamlingen debatten om en ny straffelov, der havde været en af de store mærkesager i kritikken af *l'ancien régime*. På debattens anden dag fremlagde Guillotin et helt moderne forslag til en strafferetsreform, der ville betyde lighed og ensartethed i fastsættelsen af straffene. Han gik dog ikke så vidt, at han som Beccaria ville afskaffe dødsstraffen, men han ville gøre døden ens for alle: ”I alle tilfælde, hvor loven fastsætter dødsstraf for en anklaget, skal henrettelsesformen være den samme, uanset karakteren af den forbrydelse han har begået; *den dømte skal halshugges; dette sker ved hjælp af en simpel mekanisme*”.¹⁵ Det vides ikke, om han forelagde sine tanker om ”mekanismen” i mere detaljeret form, for hans tale kendes kun i et ufuldstændigt referat. Af sammenhængen fremgår det dog klart, at han ikke alene har betragtet maskinen som et mekanisk, men også som et humanitært fremskridt: ”Han tegnede et levende og følsomt billede af den uhyggelige tortur, der har eksisteret helt ind i dette humanitære århundrede – galger, hjul og stejle, skafotter og bål; en barbarisk tortur, udtænkt af et barbarisk feudalt system, han konkluderede, at der kun skulle være én slags straf for alle forbrydelser. [...] M. Guillotin beskrev mekanismen [...] ved at sige: mekanismen falder som torden; hovedet flyver af; blodet sprøjter; manden er ikke mere”.¹⁶ I pressen blev Guillotins forslag modtaget med begejstring. Man priste det for dets humane motiver og høje principper, og fandt det ”værdigt for den nye orden vi nu er på vej ind i”.¹⁷ Ideen om den ”simple mekanisme” forekom tilsyneladende indlysende rigtig, ja som noget selvfølgeligt, som noget man bare havde ventet på. En moderne stat måtte også have en moderne død.

Maskinen måtte anses for human, påpeger den franske historiker Daniel Arasse, fordi offeret blev påført mindst mulig fysisk smerte, og fordi tilskuerne blev sparet for det gruopvækkende syn, de gamle henrettelsesmetoder havde frembudt, men også fordi bøddelen blev fritaget for det grufulde slagteri på skafottet og hans kontakt med offeret reduceret til et minimum.¹⁸ Bestræbelsen for at gøre døden uberørt af menneskehånd og overlade selve aflivningen til en maskine, er et grundlæggende træk ikke alene ved guillotinen, men ved alle senere moderniseringstiltag i forbindelse med dødsstraffen. Det handler ikke bare om en effektivisering, men må ses i lyset af sækulariseringen, dvs. adskillelsen af religion og politik: Når ansvaret for henrettelsen ikke længere er Guds, bliver det tilsyneladende magtpåliggende, at det heller ikke er menneskets. Ved at overlade selve aflivningen til maskinen, overlader man så at sige også ansvaret for dødsstraffens fuldbyrdelse til den. De følgende 200 års jagt på stadig mere videnskabelige og ’humane’ henrettelsesformer, kan derfor anskues som

INGA FLOTO

stadig mere indædte bestræbelser på at lægge ansvaret fra sig.¹⁹ Man kan imidlertid også læse mekaniseringen som gennemslaget af en moderne berøringsangst over for døden. Under alle omstændigheder var der med Guillotins forslag én gang for alle sat lighedstegn mellem en human død og en hurtig og smertefri aflivning, og også dette er en helt moderne måde at tænke om døden på. Det moderne menneske ønsker sig netop en hurtig og smertefri afsked med livet, en pludselig og helst uventet død.²⁰ Hele formålet med guillotinen var netop at sikre en hurtig og smertefri død, ja maskinen var så at sige selve inkarnationen af den moderne død. Men netop dens umådelige hurtighed skulle vise sig at være det mest foruroligende ved maskinen og det mest slående ved den nye henrettelsesmetode. En iagttagelse sammenlignede galge og guillotine og kom til det resultat, at ”selv om den hængtes sidste krampetrækninger bliver udmalet i de mest dystre farver, må man dog indse, at hængning sparer tilskuerne for strømme af blod, og at en sådan henrettelse ikke foregår *så forfærdende hurtigt*”.²¹

Den kritik af den ny metode, der her kommer til udtryk, skyldes efter Daniel Arasse's opfattelse det paradoksale, at man ikke kan *se* den nedsendende faldøkse – kun høre den dumpe lyd, når den rammer blokken. Guillotineringen er nok et imponerende skuespil, men selve den afgørende fase varer kun et splitsekund. Alt er forbi i ét nu, før man ved af det. Henrettelsen kulminerer i et usynligt øjeblik. Men, hævder Arasse, denne usynlighed er alt andet end betydningsløs: Når faldøksen går i bund, fremstår guillotinen som et indrammet vindue, ”et vindue, der viser sig som en blind plet, hvoromkring der hersker en skrækindjagende synlighed”.²² Den, der kom til at indvi maskinen, var Nicolas Jacques Pelletier, en tidligere straffet forbryder, der skulle henrettes den 25. april 1792 for voldeligt røveri og var dømt til at føres i en rød skjorte til Place de Grève for dér at få ”hovedet hugget af i overensstemmelse med straffeloven”.²³ Det var en henrettelse af stor symbolværdi, i sig selv en revolution. Det ny regimes humanitære strafopfattelse satte sig hermed igennem overfor det gamle regimes barbari. Man tog dog sine forholdsregler, fordi man var usikker på folkemængdens reaktion. Et stort troppeopbud skulle beskytte – nu ikke mere bøddlen – men maskinen. Den næste henrettelse var politisk, den fandt sted på Place de Carrousel den 21. august, og siden fulgte flere. Maskinen fik lov at blive stående. Den umiddelbare reaktion hos tilskuerne var skuffelse, det hele gik så hurtigt, man nåede slet ikke at følge med, man *så* det ikke.²⁴ Eller rettere, man så noget *andet*: Det tomme vindue, den nøgne død.

Guillotins forslag til en maskine blev ophav til en helt ny teknisk videnskabelig diskurs om døden, selv om han selv ikke fik nogen indflydelse

på de videre forhandlinger. I den nye franske straffelov, der omsider blev vedtaget i efteråret 1791, hed det blot: "Dødsstraffen skal bestå af den simple berøvelse af livet uden nogen tortur af den dømte",²⁵ og med hensyn til dødsstraffens *form* blev det besluttet, at "enhver, der dømmes til døden, skal halshugges".²⁶ Men tilbage stod spørgsmålet om *hvordan?* Bøddelen Charles-Henri Sanson påpegede en række praktiske problemer, der var en følge af, at halshugning nu ikke længere var forbeholdt adelen. En stand, der måtte formodes at være i besiddelse af en særlig værdighed og selvbeherskelse:

Hvis en henrettelse med sværd skal foretages i overensstemmelse med loven, kræver det, at bøddelen har håndslag, og at den dømte ikke yder modstand og bevarer den nødvendige ro, ellers kan den ikke gennemføres uden risiko for alvorlige uheld. Et sværd kan kun bruges én gang, herefter skal det skærpes og slibes igen. Hvis man skal gennemføre flere henrettelser i træk, kræver det altså flere sværd. Desuden sker det ofte ved den type henrettelser, at sværdet knækker. [...] Man må desuden tage i betragtning, at hvis flere personer henrettes efter hinanden, vil henrettelsens gru – pga. den store mængde sprøjtende blod – vække frygt og skræk hos selv den mest frygtløse af dem, der venter på at blive henrettet. Det vil være til stor hindring for gennemførelsen af henrettelsen, hvis den dømte ikke bevarer fatningen. Hvis man alligevel vil gennemføre, bliver det en kamp og en massekræ. Nationalforsamlingen har netop besluttet sig for denne henrettelsesform, for at undgå tidligere tiders lange henrettelser. [...] Under de gamle henrettelsesformer var det ikke nødvendigt for en vellykket henrettelse, at den dømte forblev standhaftig. Men man kan ikke gennemføre en vellykket halshugning, hvis den dømte mister fatningen. [...] For at imødegå Nationalforsamlingens humanitære bestræbelser, er det derfor nødvendigt at finde på noget, der fastholder den dømte i en ubevægelig stilling under henrettelsen, så man udelukker al usikkerhed ved eksekutionen og undgår forsinkelser. På den måde vil man kunne efterkomme lovgivernes hensigter og ikke blive udsat for folkets vrede.²⁷

Det var helt legitime overvejelser, Sanson her gjorde sig. Han var ganske på det rene med lovgivernes hensigt med den nye humanitære og egalitære henrettelsesform, men han tvivlede på menigmands standhaftighed. Han forudså på sær vis de kommende massehenrettelser, men det var ikke ham, der foreslog anvendelsen af en maskine.²⁸ Han levede stadig i den gamle verden, hans problem var simpelthen at få den dømte til at stå stille, og det kunne man i virkeligheden have opnået med andre midler.²⁹ Men andre tænkte i nye baner, og Guillotins forslag var lagt på bordet. Derfor blev

INGA FLOTO

sekretæren ved det kirurgiske akademi, den anerkendte kirurg, Dr. Antoine Louis, anmodet om at udfærdige en rapport om muligheden for at udforme en maskine, der kunne opfylde de nødvendige betingelser, og resultatet blev to klassiske studier i moderne dødsteknologi.

Det første af disse var det berømte *Avis motivé sur le mode de décollation* af 17. marts 1792, der tilsyneladende er baseret på omfattende komparative studier.³⁰ Dr. Louis erklærede sig enig i, at det var bydende nødvendigt at finde en henrettelsesmetode, der opfyldte lovens krav så præcist som muligt, ellers kunne man risikere, at tilskuerne forgreb sig på bødlen, hvis det gik galt. Noget der frem for alt skulle undgås. Den nuværende metode måtte iøvrigt opfattes som mere grusom end blot det tab af livet, som loven foreskrev. Det var nødvendigt at henrettelsen udførtes hurtigt og med ét slag. Dr. Louis henviste til tidligere mislykkede eksekutioner, der skyldtes manglende øvelse hos de franske bødler, i modsætning til Tyskland, hvor der var flere halshugninger, og alle kvinder uanset stand i øvrigt blev halshugget. Han nævnte også, at man i Danmark kendte to henrettelsesstillinger, fordi man anvendte to forskellige metoder, henholdsvis sværd og økse. Derefter gik han over til det mere tekniske. Han påpegede, at et skæreinstrument næsten ingen virkning har, når snittet føres lodret. Hvis man undersøger processen i mikroskop, vil man se, at dette instrument mere eller mindre ligner en fin sav, at der altså udføres en savende bevægelse. Man kan ikke udføre en halshugning med en økse med lige skær; hvis skæret derimod er konvekst, som på de gamle stridsøkser, så er det kun i huggets midte, at værktøjet virker som et glat snit, mens virkningen på begge sider af midten er savagtig og derfor opfylder sit formål.³¹

Nakkehvirvlernes udformning som en knoglerad, hvis forbindende led ikke umiddelbart kan iagttages, bevirker endvidere, at man ikke kan opnå en hurtig og fuldkommen adskillelse, hvis man betror denne opgave til et menneske, fordi behændigheden ikke kan være den samme hver gang.

Hvis man vil opnå en fuldkommen procedure, er det absolut nødvendigt at betjene sig af et uforanderligt mekanisk værktøj, hvis kraft og virkning lader sig nøje beregne. Dette har man erkendt i England.³² Forbryderens krop bliver lagt med hovedet nedad mellem to pæle, som foroven er forbundet med en tværbjælke, fra hvilken en konveks økse styrter ned over mandens nakke ved hjælp af en udløsningsanordning. Den øvre del af instrumentet skal være stærk og tung nok til at virke som det apparat, man rammer pæle ned med. Det er en kendt sag, at tyngden tiltager med faldhastigheden.

Konstruktionen af en sådan maskine ville efter Dr. Louis' mening være

særdeles enkel, og virkningen upåklagelig. Halshugningen ville ske øjeblikkeligt i overensstemmelse med den nye lovs ånd og hensigt, og man ville let kunne afprøve virkningen på lig eller levende får. Derved kunne man også få konstateret, om det ville være hensigtsmæssigt at fastholde delinkventens³³ hoved i en halvmåneformet rigle, der omkransede nakken lige under kraniet, og hvis ender kunne fastgøres under skafottet. ”Hvis man måtte finde maskinen formålstjenlig, ville den ikke afstedkomme nogen sensation og næppe blive bemærket overhovedet”, sluttede han optimistisk sit brev.

Den henrettelsesmetode, Dr. Louis her analyserede med videnskabelig præcision, var den effektive, øjeblikkelige og smertefri aflivning. Forudsætningen for effektiviteten var, at døden blev påført rent maskinelt, det var derfor også en død uberørt af menneskehånd. Med guillotinen træder maskinen ind mellem bøddel og offer, men det betyder samtidig, at mennesket distancerer sig fra døden. Dr. Louis taler i sit *Avis* ikke om et menneskes død, ja, han taler slet ikke om døden, men om en maskines funktion. Forslaget blev imidlertid modtaget med begejstring af lovgivningsudvalget, og igen er det bemærkelsesværdigt, hvor selvfølgelig og indlysende rigtig den nye metode og dermed den nye form for død synes at forekomme alle implicerede. I løbet af den følgende måned udarbejdede Dr. Louis derefter sit andet bidrag i form af en detaljeret arbejdsbeskrivelse for konstruktionen af maskinen:

Denne maskine skal sammensættes af forskellige dele.

1. To parallelle 10 fod høje egestolper, der forbindes i toppen med en tværbjælke og er solidt anbragt på en fod med støttestivere på siderne og bagpå. De to stolper skal være en fod fra hinanden på indersiden, og de skal være 6 tommer tykke; på indersiden af disse stolper skal der være lodrette firkantede noter, en tomme dybe, til at lede [økse]bladets sider. På toppen af hver af disse stolper, nedenfor tværbjælken, skal forsænkes en messingtrisse.

2. Bladet, godt hærdet, med en soliditet som de bedste kløveøkser og lavet af en dygtig knivsmed, vil skære på grund af dets konveksitet. Æggen skal måle 8 tommer på tværs og 6 i højden. Toppen af dette blad skal være så tyk som en økse; under denne topkant, skal metalarbejderen lave åbningen, så at en tredivepundsvægt eller større kan fæstnes på den med jernbånd; hvis det under prøverne skulle vise sig ønskeligt at forøge tyngden af denne ’rambuk’ [*mouton*], kan den forsynes med en jernring i midten. Bladholderen skal glide ned i noterne på de to stolper; dens top skal måle en fod på tværs, plus to firkantede tapper, der stikker en tomme ud, så de kan passe i noterne.

3. Et tilstrækkeligt langt og stærkt reb skal trækkes gennem ringen og vil fast-

holde knivholderen under den øvre tværbjælke: hver ende af dette reb skal trækkes fra indersiden over den tilsvarende trisse og fastgøres på ydersiden ved foden af hver stolpe.

4. Den træblok [*bascule*], hvorpå delinkventens³⁴ hoved skal placeres, skal være 8 tommer høj og 4 tommer tyk. Dens basis skal være en fod bred, dvs. afstanden mellem de to stolper; en aftagelig bolt skal gå gennem hver stolpe for at holde blokken på hver side af basen. Den øvre del af denne blok skal kun være 8 tommer bred. Den skal have en slids tværs igennem overfladen for at opfange æggen af det konvekse blad. Derfor skal de indvendige sidenoter i de to stolper ikke gå længere end slidsen, så at blokken ikke bliver gennemskåret af bladet. Toppen af blokken skal være lettere udringet, så delinkventens hals kan hvile komfortabelt.

5. Men for at holde hovedet nede og sikre at det ikke løftes i henrettelsesøjeblikket, skal en jernhalvmåne [*lunette*] af form som en hestesko med velafrundede hjørner, omringe delinkventens hals over nakken ved foden af kraniet, hvor hovedbunden ender. Der skal stikkes hul i yderkanterne af denne halvmåne, med rimelig afstand, så den kan holdes på plads af en bolt, der går gennem toppen af den øvre del af blokken, som er 4 tommer tyk.

6. Delinkventen, der lægges med hovedet nedad, skal støtte brystet med albuerne, og hans hals vil uden vanskelighed kunne anbringes i den udringede del af blokken. Hvis alting er ordentligt arrangeret, vil den bøddel, der står ved maskinen, være i stand til at holde de to rebender, der bærer bladet, og når han giver slip på dem samtidig, vil dette instrument, der falder fra stor højde, ved sin vægt og hastighedsacceleration skille hovedet fra kroppen i ét nu.

Skulle der være enkelte fejl i detaljerne, vil disse let kunne rettes af selv den mest stupide håndværker.³⁵

Maskinen blev herefter bygget af en tysk klaverbygger ved navn Schmidt, fordi den sædvanlige skafotleverandør Guidon forlangte en ublu pris med den begrundelse, at det ville være svært at få folk til at medvirke.³⁶ Den 17. april 1792 blev maskinen afprøvet på tre lig i en lille gård på Bicêtre hospitalet, og to dage senere kunne Dr. Louis meddele, at forsøget var forløbet tilfredsstillende.³⁷ Der synes dog at have været forskellige begynder-vanskeligheder, og prototypen undergik ændringer både før og efter den første henrettelse. Formen på faldøksens æg blev ændret fra konveks til skrå, så den fik form som en trekant, og maskinen blev også gjort betydeligt højere, desuden blev den malet rød og monteret på et højt skafot. Bladet blev nu holdt på plads af en primitiv anordning bestående af en drejelig løftestang på en af stolperne, der understøttede en arm, som ragede ud fra jernvægten over bladet. Den kunne vippes ved at trække i et reb.

Senere blev der foretaget yderligere forbedringer, og der synes i øvrigt ikke at have været noget ensartet design på de første guillotiner, der nu rejste sig overalt i Frankrig. Indimellem var der også problemer med effektiviteten: der var tilfælde, hvor bladet ikke skar helt igennem halsen.³⁸

Men nu stod den der altså, en moderne dødsmaskine, der med sin blodrøde farve stadig var forbundet med fortidens symbolik. Den fik sit navn, *guillotine*, allerede i december 1789 i en satirisk vise, og det slog an, fordi guillotine rimer på maskine. For en tid var andre betegnelser som *louison* og *louisette* i omløb, men det blev retfærdigvis forslagsstilleren og ikke opfinderen, der kom til at lægge navn til det nye henrettelsesinstrument.³⁹ Guillotinebygger Schmidt søgte på ligeledes helt moderne vis at udtage patent på opfindelsen, det ville have været en lukrativ forretning, nu hvor alle franske departementer skulle forsynes. Men den 24. juli 1792 fik han et afvisende svar: "Det virker stødende mod humanitetens bud at tildele patent på en sådan opdagelse. Det ville dog være et overmål af barbari. Selvom Hr. Schmidt har gjort en nyttig opfindelse indenfor døds-ting, så kan den kun tjene domsfuldbyrdelsen, og denne påhviler alene regeringen".⁴⁰ Ambivalensen er tydelig.

Tvivlen blev større efterhånden som maskinen under rædselsherredømmet udviklede sig fra henrettelsesmaskine til regeringsmaskine⁴¹ og dagligt gjorde sit blodige arbejde. Dr. Louis havde i sit *Avis* underkastet den mest effektive frembringelse af død en indgående videnskabelig analyse, men da man nu i praksis så maskinen anvendt ikke bare på får og lig, men på levende mennesker, gav dens umådelige hurtighed stof til fornyet eftertanke og førte til en videnskabelig debat om selve karakteren af denne død. Debatten handlede om et spørgsmål, der skulle dukke op igen og igen, så længe guillotinen var i funktion, og var foranlediget af forskellige rygter, bl.a. i forbindelse med Charlotte Cordays henrettelse. Det hævdedes, at en af bøddelhåndlangerne havde givet hendes afhuggede hoved en lussing, og at hovedet herefter rødmede p.g.a. den offentlige blamage. Spørgsmålet var ganske enkelt: Når nu det hele gik så hurtigt, betød det så, at hjernen fungerede en stund efter halshugningen, at offeret altså stadig var ved bevidsthed og derfor både følte smerten og var vidne til sin egen død og klar over, at hun var død?

Debatten blev indledt i *Magasin encyclopédique* i 1795 af to tyske læger, anatomen Samuel-Thomas Sömmering og Charles-Ernest Oelsner, fulgt af en fransk kollega, Dr. Jean-Joseph Sue, der var professor i medicin og botanik. Dr. Sömmering var af den overbevisning, at følesansen har sit sæde i hjernen, og at følelser kan finde sted, selv når blodtilførslen suspenderes eller svækkes. Heraf sluttede han, at "i et hoved, der med denne

henrettelsesform er skilt fra kroppen, forbliver føleevnen, personligheden, jegbevidstheden i live i nogen tid, og den smerte halsen udsættes for varer ved". Dr. Sue, der i øvrigt mente, at både krop og hoved var i stand til at føle, drog den fulde konsekvens af denne indsigt og tog springet fra *eftervirkning* til *efterviden*: "Kan man forestille sig noget mere forfærdeligt, end at opleve sin egen henrettelse i det øjeblik, den sker, og endog være i stand til at huske den, efter at den er sket?"

Guillotinenes øjeblikkelige virkning resulterede altså i en 'usamtidighed', der problematiserede opfattelsen af enheden mellem liv og bevidsthed, og dette medførte efter Arasse's opfattelse en filosofisk uhyrlighed, en adskillelse af afslutningen på det fysiske og det psykiske liv, hvad der igen betød en tidlig diskrepans, der slog subjektets enhed i stykker. Hvad Arasse her betegner som en filosofisk uhyrlighed er imidlertid snarere introduktionen af en helt moderne og aldeles sækular dødsopfattelse, en opfattelse der – med modsat fortegn kunne man sige – til daglig praktiseres på danske hospitaler under betegnelsen hjernedødskriteriet. Debattens argumenter blev fremført som rent videnskabelige, rent fysiologiske, ikke desto mindre ramte de i hjertet af en sakral dødsopfattelse. Dr. Sömmering gav endvidere udtryk for, at "hvis stemmeorganerne fik regelmæssig lufttilførsel og ikke var beskadigede, ville hovederne kunne tale". Konsekvensen af en sådan tankegang måtte være, at den henrettede altså teoretisk ville kunne udtale: "Jeg er død", og ordet dødsbevidsthed ville hermed få en helt ny og foruroligende betydning. Men ikke alene bevidstheden om døden, også følelsen af smerten måtte antages at vare ved, den smerte maskinen netop var konstrueret til at afskaffe.⁴²

Så chokerende synspunkter kunne naturligvis ikke stå uimodsagt, og de blev da også imødegået af en lang række franske læger, der kom til at repræsentere den vedtagne videnskabelige sandhed.⁴³ Et af de mere omfattende modindlæg blev fremsat af den fremtrædende læge og filosof, P.J.G. Cabanis, i en stor artikel med titlen "Note sur l'opinion de MM. Oelsner et Soemmering, et du citoyen Sue, touchant le supplice de la guillotine", hvor han punkt for punkt imødegik forfatternes argumenter, som han fandt uvidenskabelige og spekulative og konkluderede:

at et menneske, der bliver guillotineret, ikke mærker smerte hverken i lemmerne eller hovedet; at hans død er lige så hurtig som det slag, der rammer ham; og hvis man i arme, ben og ansigt kan iagttage visse trækninger og bevægelser, er det hverken tegn på smerte eller følsomhed; det beror alene på, at en rest af livsevnen (*faculté vitale*) ved individets død, ved jeg'ets udslettelse (*la destruction du moi*), ikke øjeblikkeligt er blevet tilintetgjort i muskler og nerver.

Samtidig gjorde han opmærksom på, at han holdt sig til en rent videnskabelig argumentation og ikke indlod sig på spekulationer om naturen af oprindelsen til, eller afslutningen på livets princip.⁴⁴ Med denne debat havde en moderne sækulær dødsopfattelse gjort sin entré.

Guillotinen var den første egentlige henrettelses*maskine*, den blev senere efterfulgt af den elektriske stol (1890), gaskammeret (1924) og den computerstyrede dødsprøjte (1982), der alle er amerikanske bidrag til den dødsteknologiske udvikling. Det første skridt til en modernisering af dødsstraffen var imidlertid engelsk og fandt sted få år inden den franske faldøkse fik sin debut. I Storbritannien var hængning den normale henrettelsesform. Det er en ældgammel metode, der ikke er specielt effektiv sammenlignet med f.eks. halshugning, og den er i udpræget grad nedværdigende for den dømte, der i døden bliver udstillet for tilskuerne på den mest vanærende og frastødende måde, mens han lider alle kvælningsdødens pinsler. Den ældste form, hvor offeret steg op på en stige med løkken om halsen, hvorefter stigen blev slået væk, blev endnu i 1752 anvendt ved en hængning i Oxford, men ellers var den mest almindelige form, at den dømte stod på en kærre, der så blev trukket væk under ham. Faldet blev hermed kun ganske kort, og uden den mulighed for at hoppe ind i døden og dermed brække halsen, som stigen gav. Det var derfor også almindeligt, at enten bøddelen eller venner og bekendte sprang til og trak ned i den dømtes ben for at gøre en ende på lidelserne.⁴⁵ I 1783 skete der imidlertid noget. I sammenhæng med flytningen af Londons henrettelsessted fra Tyburn til en placering uden for fængslet i Newgate forelagde de to evangelisk-kristne sheriffer i London, Sir B. Turner og T. Skinner, en plan for en helt ny mekanisme, en faldlem, som siden kom til at gå under betegnelsen *the new drop*:

Den østlige del af forhøjningen, eller den nærmest fængslet, er overdækket af et midlertidigt tag, hvorunder der er placeret to sæder til sherifferne, et på hver side af trappen der leder op til skafottet. Rundt om nord, vest og syd siderne er rejst gallerier til officerer, embedsmænd, etc., og i en afstand af 5 fod fra gallerierne er anbragt stærke rækværk, hele vejen rundt om skafottet, for at indhegne en plads til konstablene. I midten af dette maskineri er der anbragt en bevægelig platform i form af en faldlem, 10 fod lang og 8 fod bred, over hvis midte galgen er placeret, der rager ud fra fængslet overfor Old Bailey. Denne bevægelige platform er hævet 6 tommer højere end resten af skafottet, og på den står de dømte; den understøttes af to jernstænger, 6 fod lange, der er fastgjort under platformens sider; på undersiden af disse stænger er fastgjort to valser, der løber på en glidestang. Denne glidestang løber også på to valser, der er fastgjort i en

rille, som er lavet i en stærk parallel bjælke nær rammens bund. Gennem denne bjælke og glidestængerne er lavet to huller, som de to jernstænger, der bærer platformen, kan falde ned igennem. Når platformen er konstrueret på denne måde, løftes den til sin fulde højde, og glidestangen vil derved være sikkert understøttet, når den er trukket lidt ud. For enden af denne glidestang er anbragt en løftestang, hvis håndtag rager op over platformen; de dømte står på platformen med rebet fra galgen om halsen, og når signalet gives, skyder boddelen stangen på plads ved anvendelse af en meget ringe kraft på løftestangens håndtag, og platformen forsvinder under dem; og ved bevægelsens hurtighed bliver de ulykkelige befriet for smerte langt hurtigere, end det var tilfældet i Tyburn.⁴⁶

Man kan læse denne beskrivelse som en dødsteknologisk klassiker på linie med Dr. Louis' forslag til guillotinen knap ti år senere. Bestræbelsen er den samme: gennem mekanisering at gøre aflivningen så effektiv og smertefri som mulig og samtidig indskyde et mellemlid – her et håndtag – mellem boddelen og offer. Men der er forskelle, der er tale om en teknisk forbedring af en gammel metode, ikke indførelsen af en helt ny teknik, og – hvad der måske er nok så væsentligt – det er ikke kun en maskines funktion, der analyseres. Det ulykkelige, lidende menneske er medtænkt i selve argumentationen, døden som smerte er set i øjnene og smerten benævnt.

Faldlemmen blev som omtalt indført i forbindelse med en flytning af galgen fra Tyburn til en plads uden for fængslet i Newgate. Denne flytning betød samtidig, at den tre miles lange procession til Tyburn blev afskaffet, og det var just meningen med hele manøvren. Sammenlignet med de kontinentaleuropæiske henrettelses opbud af magt og autoritet var det 18. århundredes engelske henrettelser – eller måske snarere henrettelserne i millionbyen London – tumultagtige foreteelser, der mest af alt lignede en folkefest. Sådan blev de fremstillet på Hogarths og andre af samtidens billeder, sådan blev de set af undrende udlændinge, og sådan blev de kritiseret af bekymrede engelske iagttagere.⁴⁷ Når processionen blev afskaffet, var det derfor for at gøre en ende på de folkelige orgier, og give henrettelserne deres værdighed og dermed formodede afskrækkende virkning tilbage. Man kan også betragte afskaffelsen af processionen som det første skridt på vejen til det, man har kaldt dødsstraffens 'privatisering', dvs. at henrettelserne blev fjernet fra det offentlige rum og herefter fandt sted inden for fængslets mure. Galgens ændrede placering gjorde dog tilsyneladende ikke skår i henrettelsernes popularitet, tværtimod synes interessen for de offentlige eksekutioner at have været stigende op igennem det 19.

århundrede, hvor tilskuertal på 100.000 ikke var ualmindelige i London ved midten af århundredet. Det interessante i den forbindelse er også, at alle samfundslag tilsyneladende var tilskuere til de engelske henrettelser, og det var desuden langt op i århundredet almindeligt, at særligt indbudte spiste morgenmad med fængselsdirektøren på henrettelsesdagen, hvorefter de begav sig ned i fængselsgården for at se de dømte gøre sig klar til eksekutionen. Den skik, at man betalte penge for at få en særlig gunstig udsigtspost, holdt sig helt frem til 1868, hvor dødsstraffen blev 'privatiseret'.⁴⁸ Med 'privatiseringen' var der føjet endnu en komponent til dødsstraffens modernisering.⁴⁹

Det var netop for at have det bedste udsyn til en af de 'store' offentlige henrettelser, at Charles Dickens i 1849 sammen med nogle venner lejede en hel etage i et hus for 10 Guineas. Det drejede sig om den første henrettelse af et ægtepar, George Manning og hans kone, der begge var dømt for mord på deres logerende. Dickens var altså helt åbenlyst kommet for at se nogen dø en voldelig død, ligesom resten af tilskuerne, der bare ikke havde råd til de gode pladser, derfor er hans kommentar til henrettelsen særlig interessant: "rædslen ved galgen og ved den forbrydelse, der førte de usle forbrydere til den, blegnede ved synet af de forsamlede tilskueres barbariske opførsel, udseende og sprog".⁵⁰ Det er dette og andre lignende udsagn, der danner grundlaget for den engelske historiker, V.A.C. Gatrells, indsigtsfulde diskussion af 'privatiseringens' betydning.

Dickens og hans venner ville utvivlsomt betegne sig selv som civiliserede mennesker. John Stuart Mill tog i 1836 begrebet civilisation op til nærmere analyse og påpegede her bl.a., at med civilisationens udbredelse "bliver synet af, ja selve tanken om smerte, holdt mere og mere på afstand af de klasser som nyder civilisationens goder i fuldeste grad". Takket være "udviklingen af mekaniske anordninger, der ville være utænkelige undtagen i en højt udviklet civilisation, kan påførelse af smerte uddelegeres til dommeren, soldaten, kirurgen, slagteren og bøddlen". "Det er i undgåelsen af ikke bare den faktiske smerte, men enhver form for frastødende eller ubehagelige tanker, at en stor del af forfinelsen består".⁵¹ Arbejdsdelingen og den sociale differentiering i de moderne samfund havde altså også en psykologisk side, og når man i civilisationens navn afskaffede de offentlige henrettelser, var det af hensyn til de forfinede tilskueres følelser, ikke af hensyn til ofrene.⁵²

Under overskriften *A civilizing moment* sætter Gatrell da også et meget stort spørgsmålstegn ved 'privatiseringens' humanitet. Under parlamentsdebatten kom medlemmerne med udtalelser om, at offentlige henrettelser var en skændsel for civilisationen og humaniteten, de var barbariske og

INGA FLOTO

demoraliserende og slet ikke i overensstemmelse med tidsånden, og *The Daily Telegraph* hyldede den visdom og humanitet, der nu ville gøre en ende på denne afskyelige praksis og omsider indføre offentlig anstændighed. Ingen vil benægte, at 1868 er et *civiliseringens øjeblik* i engelsk historie, men efter Gatrells opfattelse betyder det ikke, at 1868 også markerede et *humant øjeblik*.

En civiliseringsproces kan omfordele, rense og camouflere disciplinær og anden vold uden nødvendigvis at formindske den. Respekt for forbryderens menneskelighed var ikke indeholdt i skiftet, og det er kun fordi folk altid har haft behov for at tro noget andet, at ordene 'humanitet' og 'civilisation' stadig optræder side om side i fortællingen om fremskridtet. Inde i fængslerne vedblev mordere de næste hundrede år at blive kvalt i reb, der enten var for lange eller for korte, de døde mere forfærdeligt i det skjulte end offentligt, underlagt iskolde procedurer uden folkemængdens opbakning.⁵³

I denne argumentation er der en god del af både Elias⁵⁴ og Foucault, men i det følgende afsnit er det Freud, der er inspirationskilden. Gatrells argumentation er trefaset: I den tiltagende victorianske konsensus omkring opretholdelsen af dødsstraffen for mord, var der en bevidst afstandtagen fra 'sympati'. Samtidig var der knyttet angst, skam og skrupler (*squeamishness*) til den måde, hvorpå mange velopdragne victorianere stadig med forlegenhed betragtede hængning. Derfor var der et voksende mishag overfor den sardoniske folkemængde omkring skafottet, fordi den på det mest utålelige afspejlede, hvad loven gjorde ved folk, og hvad det var, agtværdige mennesker sanktionerede. Ønsket om at udelukke folkemængden fra ceremonien var så afgjort den mest tvingende grund til de offentlige henrettelsers afskaffelse. Trods retorikken handlede det overhovedet ikke om 'humanitet'.⁵⁵ Alle de følelser af angst og skam, de foruroligende fantasier og den primitive nysgerrighed, som det civiliserede victorianske menneske måtte fortrænge, blev projiceret over på folkemængden, som det så tydeligt fremgik hos Dickens. Ved at afskaffe *den*, kunne man også slippe af med *dem*.⁵⁶ Dette kan imidlertid også udtrykkes på en anden måde: Døden var blevet tabu, den offentlige henrettelse var blevet pornografi.

Noter

1. Philippe Ariès, *Western Attitudes toward Death from the Middle Ages to the Present*, Baltimore 1974; *Essais sur l'histoire de la mort en Occident du Moyen Age à nos jours*, Paris 1975 og *L'homme devant la mort*, Paris 1977. Michel Vovelle, *Piété baroque et déchristianisation en Provence au XVIIIe siècle. Les attitudes devant la mort d'après les clauses des testaments*, Paris 1973; *Mourir autrefois. Attitudes collectives devant la mort aux XVIIe et XVIIIe siècles*, Paris 1974 og *La mort en occident de 1300 à nos jours*, Paris 1983.
2. Under 'rædselsherredømmet' blev der henrettet ca 14.000 mennesker.
3. Jeg har i *Dødsstraffens kulturhistorie. Ritualer og metoder 1600–2000*, København 2001, behandler udviklingen i henrettelsesmetoderne i et webersk rationaliserings- og bureaukratiseringsperspektiv og ud fra en overordnet sækulariseringsbetragtning. Den her valgte vinkel er en anden, men gentagelser i eksempler såvel som argumentation vil ikke kunne undgås.
4. *Encounter* 1955:4, s. 49–52. Ti år senere fulgte Gorer artiklen op med bogen, *Death, Grief and Mourning in Contemporary Britain*, London 1965, hvor han underkastede konsekvenserne af sorgens afritualisering en nærmere analyse.
5. I Frankrig spillede Edgar Morin, *L'Homme et la mort dans l'histoire*, Paris 1951 også en central rolle. For en introduktion til den omfattende sociologiske litteratur se Michael Hviid Jacobsen, *Dødens Mosaik – en sociologi om det unævnelige*, København 2001.
6. *Dødens historie i vesten. Fra middelalderen til nutiden*, Aarhus 1986, s. 57. Bogen er en dansk oversættelse af *Western Attitudes toward Death from the Middle Ages to the Present* og andre artikler af Ariès. Ariès er ofte blevet kritiseret for sin intuitiske og impressionistiske tilgang, alligevel tager langt de fleste forfattere udgangspunkt i hans undersøgelser.
7. Ariès 1986, s. 43. Ariès' fremhævelser.
8. Ariès 1986, s. 45.
9. Vovelle 1973. Citatet fra Ariès 1986, s. 47. Vovelle tolkede dette som tegn på en sækularisering, mens Ariès tilskrev det ændrede relationer i familien.
10. John McManners, "Death and the French Historians", i Joachim Whaley (ed.), *Mirrors of Mortality. Studies in the Social History of Death*, London 1981, s. 106–107. Se også John McManners, *Death and the Enlightenment*, Oxford 1981.
11. Whaley, s 6. For en bred introduktion til dette emne se Johan Fjord Jensen, *Vest for paradiset. Begravelsespladsernes natur*, København 2002.
12. Den danske oversættelse ved Andreas Christian Alstrup blev allerede i samtiden hårdt kritiseret, men først nu mere end to hundrede år senere foreligger en ny oversættelse ved Sven Helles, *Cesare Beccaria. Om forbrydelse og straf & Voltaires Kommentar*, København 1998. Sven Helles har desuden forsynet bogen med en omhyggelig redegørelse for den forviklede teksthistorie og en glimrende introduktion til både tiden og manden.
13. Jvf. Floto, kap. 2 og 3. Om det moderne fængsels fremkomst se endvidere Peter Scharff Smith, "'For fangens elementaire moralske opdragelse'. Rationalitet, religion

- og modernitet set i lyset af det moderne fængselsvæsens gennembrud”, (*Dansk Historisk Tidsskrift* 2001:3, s. 345–392).
14. Floto, kap. 3.
 15. Alistair Kershaw, *A History of the Guillotine*, London 1958, s. 12–14 og Daniel Arasse, *Die Guillotine. Die Macht der Maschine und das Schauspiel der Gerechtigkeit*, Reinbek bei Hamburg 1988, s. 19–20, min kursiv. – ”.. Le criminel sera décapité; il le sera par l’effet d’une simple mécanique”. Guillotin fremlagde forslaget første gang allerede i oktober 1789. Dødsstraffens afskaffelse var rent faktisk indeholdt i det forslag til ny straffelov, som blev fremlagt i nationalforsamlingen i maj 1791 og kom til at danne grundlag for *Code Pénal*, men den kritiske politiske situation gjorde det umuligt at samle flertal for andet end en væsentlig reduktion af dødsstraffens anvendelse. George Armstrong Kelly, *Mortal Politics in Eighteenth Century France*, Waterloo 1986, s. 194–199.
 16. Kershaw, s. 15.
 17. Kershaw, s. 15–16.
 18. Arasse, s. 23.
 19. Dette er en grundlæggende tanke i Floto, *Dødsstraffens Kulturhistorie*. Ved de moderne amerikanske henrettelser, hvor man anvender den dødelige indsprøjtning, er ansvarsfralæggelsen ført ud i sin yderste konsekvens. Det indsprøjtningssystem, der fremfører giften, betjenes af to bødler, der begge samtidig trykker på hver sin knap, hvorefter en computer afgør hvem af de to, der aktiverer processen. Valget slettes derefter automatisk fra computerens hukommelse. Ansvar kan ikke placeres. Floto, s. 178.
 20. Den pludselige og uventede død var i det tidligmoderne Europa en ’dårlig død’, i modsætning til den ’gode død’, der gav mulighed for at slutte fred med sig selv, sin Gud og sin næste. Richard Evans, *Rituals of Retribution. Capital Punishment in Germany, 1600–1987*, Oxford 1996, s. 86.
 21. Arasse, s. 50. Min fremhævelse. Det er netop denne spænding mellem guillotinenes rationelle teknik og henrettelsens blodige karakter, der har fået Daniel Arasse til at betegne maskinen som ”pervers” (10).
 22. Arasse, s. 51.
 23. Arasse, s. 37.
 24. Arasse, s. 41.
 25. Kelly, s. 194–199.
 26. Kershaw, s. 18.
 27. Arasse aftrykker hele brevet s. 215–216, se også Kershaw, s. 34–36. Mine udeladelser. Det blev sendt til justitsministeren i marts 1792 som svar på en forespørgsel.
 28. Det er ofte fremhævet, at de store massehenrettelser under revolutionen kun kunne gennemføres, fordi man nu havde guillotinen til rådighed. Det er i virkeligheden samme argumentation omkring sammenhængen mellem modernitet og masseudryddelse som Zygmunt Baumanns overvejelser i *Modernitet og Holocaust*, København 1994.
 29. I Frankrig knælede offeret med bagbundne hænder og bind for øjnene, hvad der naturligvis krævede en god portion selvbeherskelse for at holde kroppen i ro, og stor håndværksmæssig kunnen hos bødlen, der førte sværdet sidelæns. Man kunne have

- valgt den danske model med huggeblok, økse og hovedet anbragt mellem to bøjler, og rent faktisk var Dr. Louis opmærksom på denne mulighed. Jvf. nedenfor.
30. Arasse aftrykker hele dokumentet s. 216–218. Min fremhævelse. Guillotin blev også spurgt, men ønskede ikke at medvirke.
 31. I sin endelige form blev skæret skråt.
 32. Faldøksen var en gammel opfindelse, der stammede fra det 16. århundrede eller tidligere. Forgængere var bl.a. den italienske *mannaia*, den skotske *Maiden* og *the Halifax Gibbet* i England, der var udformet efter tilsvarende principper og i visse tilfælde var blevet benyttet ved adelige henrettelser. Men i sin teknologisk og æstetisk fuldkomne form er guillotinen en fransk opfindelse. Jvf. Kershaw, s 19–28.
 33. På fransk ”patient”.
 34. Kershaw anvender i sin oversættelse betegnelsen ”victim”, men Louis har utvivlsomt igen brugt ”patient”.
 35. Kershaw, s. 37–39.
 36. Kershaw, s. 39–43.
 37. Kershaw, s. 46. Iflg. Kershaw eksisterer der forskellige beretninger, og der hersker en del usikkerhed om, hvordan det egentlig foregik, og hvem der var til stede.
 38. Kershaw, s. 52–63.
 39. Arasse, s. 17.
 40. Arasse, s. 36.
 41. Udtrykket er Arasse’s.
 42. Ovenstående diskussion er baseret på Arasse’s analyse s. 52–57, se også Kershaw, s. 80–89.
 43. Arasse, s. 57–59. Spekulationerne stoppede dog aldrig helt. Daniel Gerould, *Guillotine. Its Legend and Lore*, New York 1992, s. 54 omtaler en række franske eksperimenter med afhuggede hoveder frem til 1905, mens Ole Schierbeck, *Dødsstraffe og henrettelser*, København 1981, s. 132–137 har eksempler på forsøg så sent som i 1956.
 44. Genoptrykt i *Oevres philosophiques de Cabanis*, II, Paris 1956, s. 492–504.
 45. V.A.C. Gatrell, *The Hanging Tree. Execution and the English People 1770–1868*, Oxford 1996, s. 51–52.
 46. Gatrell, s 52–53. Hvor effektiv den nye metode var i praksis, kan også diskuteres. I løbet af de næste hundrede år var der i hvert fald talrige eksempler på, at dødsdømte enten fik for kort reb, så de blev langsomt kvalt, eller for langt, så de blev halshugget. Tilbagevendende kritik af disse forhold førte i 1886 til nedsættelse af en kommission, der fandt frem til nye retningslinier, der var gældende frem til dødsstraffens afskaffelse i 1965. *Royal Commission on Capital Punishment 1949–53. Report*, London 1953, s. 247–250.
 47. Floto, s. 40–42.
 48. Gatrell, s. 63–65.
 49. Pennsylvania var den første stat, der gennemførte en ’privatisering’ af henrettelserne, det skete allerede i 1834. Et tiår senere var de offentlige henrettelser afskaffet i hele New England og de midtatlantiske stater. I sydstaterne fandt den sidste offentlige henrettelse formodentlig sted i 1936. I Frankrig blev de offentlige henrettelser afskaf-

INGA FLOTO

fet i 1939, dødsstraffen selv dog først i 1981. Danmark afskaffede dødsstraffen og dermed også den offentlige henrettelse i 1930, den havde da ikke været anvendt siden 1892. Dødsstraffen blev dog genindført i en periode efter 2. verdenskrig. Jvf. Floto, kap. 3.

50. Citeret i Gatrell, s. 605.
51. Gatrell, s. 595. Gatrell citerer fra "Civilization" (1836) i Robson (red), *Collected Works*, s xviii. *Essays on politics and society*, Toronto 1977, s. 130–131.
52. Det sidste er naturligvis også Foucaults argument, jvf. Michel Foucault, *Overvågning og straf*, Oslo 1994, s. 85.
53. Gatrell, s. 589–590.
54. Norbert Elias, *The Civilizing Process*, Oxford 1996.
55. Gatrell, s. 590–591.
56. Gatrell, s. 594–595.